

Terratrembel u revoluziun?

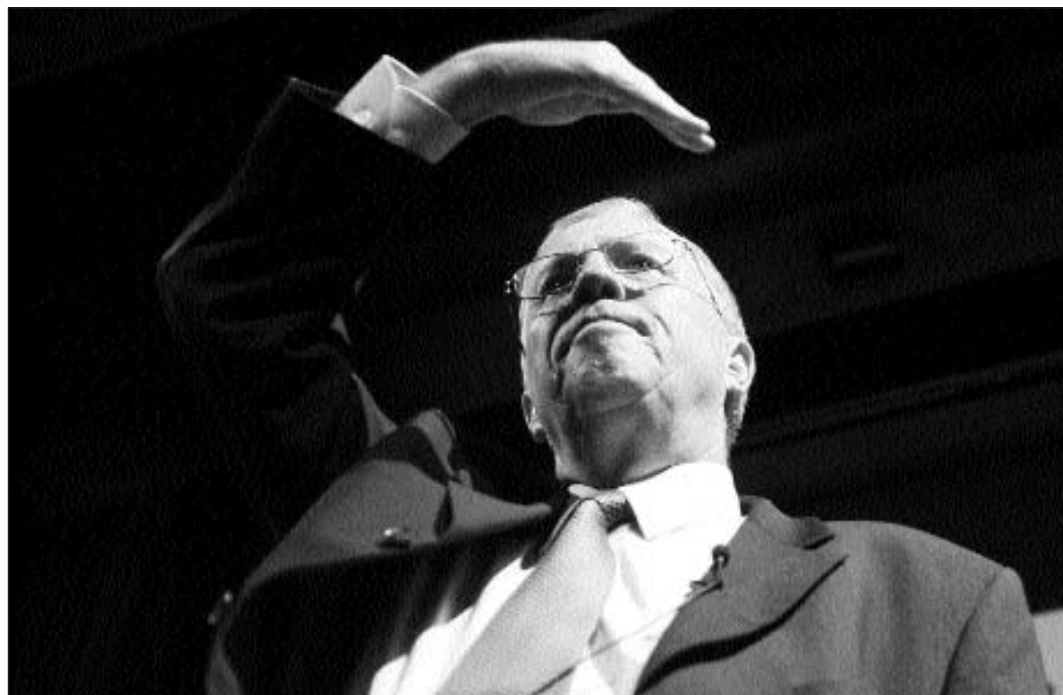
Las elecziuns svizras en dus magazins francofons

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Magazins emnills d'infurmaziun politica sa sprovon da resumar, commentar ed analizar ils eveniments e svilups dals davos dis – pli u main set – gist avant la publicaziun. I na pon betg sa profundar sco ina revista mensila u trimestriala, ma i ston superar las limitaziuns dal mintgadi. Auters cunfins pon ins passar legiend magazins en in auter linguatg.** Ils francofons per exempel han commentà a moda atgna ils progress da la pps tar las elecziuns federalas svizras dals 19 d'october. Ina schurnalista romanda ha retschertgà en ina citad periferica e muntagnarda nua che Rumantschs van pauc, entant che dus Franzos han «enritgì» il dretg svizzer cun in artitgel costituziunal ch'i na dat vairamain betg.

A La Chaux-de-Fonds

Tgi che vul in magazin romand d'infurmaziun politica chatta be «L'Hebdo». Ses commentars expriman opiniuns ch'ins duai resguardar per chapir l'intelligentsia romanda. Il frontispizi dal nr. 43 (23 d'october) carmala cun la lingia grossa: «La pussanza per Blocher. La revoluziun che vegn a bloccar la Svizra». In rapport maina a La Chaux-de-Fonds (37 361 olmas), la citad principala d'in chantun nua ch'ins enconuscha cunzunt la chapitala, Neuchâtel, cun ses lai e sia università. La Chaux-de-Fonds, limitrofa da Frantscha, patria da trais cussegliers federals, center da las uras e dal sindacalissem, ha dentant bullà il svilud da la sanestra svizra. La schurnalista scriva: «La Chaux-de-Fonds, malgrà sia maiortad da colur rosa-cotschna dapi 1917, è vegnida striunada da las parolas populistas (...). In policist punctuescha ch'almain 90% da ses collegas manegian gist sco el: 'Cur che nus ans drizzain ad umans da colur, protestan els, schend che nus sajan razzists' (...). Ins vuscha per la pps cunzunt perquai ch'ils daners na tanschan betg pli fin al davos di dal mais (...). Ina chasarina: 'Mes um ha ina lavur dira, ma i na tanscha betg. Jau stoss anc surpigliar lavurs da stirar u da pedella' (...). Ina mussadra da scolina: 'Jau vegn unfisa d'avair quità d'uffants esters, entant ch'i ma manca ils daners basegnai vels per metter sin il mund ils quatter pops che jau bramel'. In commember da la pps precisascha: 'In'amia da mai ha gist pers sia piazza da lavur perquai che ses patron ha chattà ina lavuranta da cunfin pronta per lavurar cun milli francs pli pauc il mais'» (pp. 24 e 26). «L'Hebdo»

Il titel principal da la gasetta «L'Hebdo»: «La pussanza per Blocher. La revoluziun che vegn a bloccar la Svizra». KEYSTONE

dat il pled er ad in politicher turitgais da la partida victoriosa. *Christoph Mörgele*: «Nus na lain tuttina betg che la vegliadetgna da pensiun vegnia flexibilisada. Igl è in scandal che *Pascal Couchepin* ha lubì a *Otto Piller*, anteriur schef da la segiranza da malsaus, da vegnir pensiunà cun 61 onns e pretendà a medem temp ch'ins lavuria fin a 67 onns» (p. 29).

Diesch reformas per il pajais

La redacziun dal magazin exprima dentant simpatias cleramain divergentas. Redactur *Pierre-André Stauffer* concluda sia analisa uschia: «Cun Blocher en la regenza pon ins forse evitar in'opposiziun sistematica aifer il parlament ed en il pievel, ma il cussegl federal perda lura quatter onns tar la modernisaziun dal pajais» (p. 34). L'equipa da redacziun formulescha «diesch tesas per la legislatura nova (...) per stimular la discussiun» (p. 36). L'emprima constatescha: «La Svizra è l'unic pajais europeic cun in product naziunal brut (PNB) che ha chalà durant ils onns novanta (...). Ins duai liberar l'economia dals cartels ed abolir quels cunfins interns che scumondan anc adina ad in taxist genevrin da lavurar a Losanna» (p. 36). Tenor la segunda tesa duess ins «sbassar las impostas, e quai dètg» (p. 37). Nr. 3 sa basescha sin il rapport Pisa per pretendere «la scolaziun obligatoria cun 3 onns (...) e la stimulaziun da las interpresas che porschan plazzas d'emprendissadi» (p. 37). Nr. 4 ha num «University of Switzerland» (p. 37). Nr. 5 prevesa almain «40–43 onns da contribuziuns a la cassa

da pensiun (...) e stimulaziuns a lavurar suenter la vegliadetgna da 65 onns» (p. 38). Nr. 6 pretenda ch'ins spargnia concentrond e coordinond la rait da spitals e chalond da bunifitgar quellas medischinas che n'han betg sa verifitgadas «sin la basa d'ina valitaziun scientifica» (p. 38). Nr. 7 vul introducir ina polizia interchantunala, nr. 8 ina lescha d'immigraziun, nr. 9 «l'elecziun dal cussegl federal atras il pievel (...) sin ina glista cumpacta d'equipa» (p. 40) cun in program cler da regenza. La davosa tesa constatescha ch'i vegnia pli grev da negoziar cun l'Uniun europeica suenter l'adesiun da diesch commembers novs 2004; perquai recumonda «L'Hebdo» che la Svizra mettia ad ir tractativas per vegnir senza commembra. Il magazin concluda dond il pled al figl da president Muammar al Gaddafi (Libia) che rapporta da sia amicitia cun il politicher austriac Jörg Haider: «Avant quindesch dis avainsa passentà ina fin d'emna pestgond ensemen en Carnizia. Haider ha sa legrà dal success electoral da ses ami Christoph Blocher» (p. 49).

«Laschar tut sco ch'igl è»

Er en Frantscha, nua ch'ins enconuscha pauc noss sistem politic, han ins commentà las elecziuns dals 19 d'october. Il magazin da dretga «Le Point» (Paris) ha embelli ses frontispizi dals 24 d'october (nr. 1623) cun il surrir dal politicher turitgais e la lingia grossa: «Svizra: Blocher schluppenta cun dinamit». Redactur Yves Cornu precisascha che la pps haja

«forsa schluppentà» (p. 54) la furmla magica. L'artitgel rapporta senza differenziar adina tranter singuls chantuns: «La Svizra sa chatta oz en ina situaziun greva, numnadamain en recessiun. La dischocupaziun na cuntanscha betg la cifra da 5%, ma è creschida marcantamain en ils davos dus onns, cunzunt en ils chantuns romands (...). Ils esters (19,9% da la populaziun) vegnan savens resguardads sco ina smanatscha per l'identitad naziunala u schizunt sco delinquents potenzials (...). Blocher (...) fa diever da sia experienza persunala per persvader il pievel ch'ins stoppia laschar tut sco ch'igl è, entant ch'il mund enturn la Svizra sa mida adina pli spert. La pps fa diever da la xenofobia la pli vulgara, construind in connex tranter l'immigraziun e malsegirtad, tranter ils Africans ed il provediment social, tranter ils Albanais e la mafia (...). Sche Blocher mussa la retegientscha e solidaritad duida aifer il cussegl federal, (...) datti be in terratrembel debel (...). Ma sche las quatter partidas na cuntanschan nagina cunvegientscha (...) en december, ston ins spetgar ina pitschna revoluziun; (...) lura s'organisescha la vita politica svizra enturn dus pols» (p. 55).

Genevra e Turitg

«Le Point» profita da l'occaiun per poscher ina buna infurmaziun da basa davart in tema svizzer senza connex direct cun las elecziuns, numnadamain ina cumparegliaziun tranter Genevra e Turitg. En omaduas citads chatt'ins «quartiers vegls simpels e fascinants, in orizzont

encurunà da culms, ina densità da bancas senza paregl en l'entira Svizra e funcziuns da chapitala regiunala» (p. 56). Ma ils auturs, Cornu e Jean Lalande, relevan las differenzas tranter Genevra e Turitg. Suenter trais seculs vivids sco metropola internaziunala e «Roma protestanta» (p. 56) ha Genevra sa sviluppada sco center regiunal, ma «sia retroterra è situada en Frantscha bler dapli ch'en Svizra (...). Ils Genevrins van a far cumpras ad Annemasse per spargnar, entant che 40 000 lavurants franzos vegnan a gudagnar lur paja en francs (...). Turitg e sia retroterra perencunter (...) stgaffeschan bunamain ina quarta part dal PNB svizzer (...). Areguard la plivalita occupa Turitg l'emprima posiziun mundiala, avant Frankfurt, Londra e New York. Fredy Hasenmalle, economist da la banca CS, manegia: 'I va vaira bain cun l'industria da maschinas, la mecanica da precisium ed il plastic'» (pp. 56–57). Sin quai descrivan ils auturs «in'autentica discordia linguistica. Ils Romands n'han mai sa sfadiads dapli, per emprender tudestg, ch'ils francofons da Belgia per emprender flam. Oz sa retira la maiortad germana en sia atgnadad. Il dialect sa derasa adina dapli, cunzunt en la televisiun, sin donn e cust dal tudestg da standard (...). Quai ha prevesi genialmain 1991 il scriptur turitgais Hugo Lötscher en ses roman 'Sche Dieu fiss Svizzer': 'Ins po giudair ina vita svizra en ina monolinguitad che na vegn mai disturbada'» (pp. 57–58). Ils auturs rapportan lura da la decadenza da l'eroport «Unique» e ses problems pervi da sia situaziun sper il cunfin tudestg.

«Mai pli per franzos»

«Le Point» scriva adina puspè da la posiziun mundiala dal linguatg franzos. Quai fa l'er en il nr. 1623, en connex cun il chantun Turitg «che ha decidì avant dus onns d'instruir englais sco emprim linguatg ester, violond la stipulaziun costituziunala ch'ins duaja dar la prioritad ad in linguatg naziunal, pia franzos u talian» (p. 58). Ils auturs dal rapport scumbiglian pia la moziun relativa da cuss. naz. Didier Berberat (La Chaux-de-Fonds), approvada 2002 dal cussegl naziunal, cun in artitgel costituziunal che fiss gia en vigor. La remartga d'in schurnalist che lavura a Turitg dapi quindesch onns è tuttina significativa: «En conferenzas da pressa survegn'ins repostas tudestgas, eventualmain englaisas, ma mai pli franzosas» (p. 58). Ma co fissi sch'in correspondent a Turitg emprendess tudestg?